

The method of time shift, two-dimensional image, mythologization and mystification of space emphasize the immanent nature of the heroic actions of characters, they allow to design long past events in the present. The main character, being as close as possible to the recipient, completes modelling historical facts by his/her own ideas about them. The mythological images and subjects, intertextual components give rise to a chain of historical, aesthetic, moral reminiscences. The communicative code of the work promotes awareness of the corresponding the author's emphases, understanding of spiritual and cultural origins, actualization of important cognitive material, promoting an acquisition of the reader's life experience, formation of the national world view, national identity among the young generation of the Ukrainians.

Key words: national identity, literature for children and youth, historical prose, artistic specificity, adventure and fantastic story, detective, fantasy.

УДК 929Рубчак(73=161.2)+821.161.2'06-1Рубчак.08(73)(045)

Анастасія Мархоцька

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК КРИТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ БОГДАНА РУБЧАКА

У статті автор, спираючись на біографічні дані та на результати попередніх розвідок науковців, досліджує процес формування національної ідентичності як складника критичної свідомості Богдана Рубчака. Визначено чинники формування національної ідентичності Богдана Рубчака, якими автор називає родинне походження, об'єктивне розуміння історичних подій, зміну мовно-культурного середовища, вплив естетичних засад модернізму та філософських ідей екзистенціалізму, спілкування з однодумцями серед представників української діаспори та наявність міжкультурних контактів. Автор наголошує на тому, що в літературно-критичному доробку Богдана Рубчака переважає підвищена увага до типово українських архетипних образів, феномена міфу та міфотворчості.

У системі світоглядних координат Богдана Рубчака автор відводить чільне місце ідеї національної ідентичності, беручи до уваги той факт, що митець покинув Україну у восьмирічному віці, але протягом усього життєвого і творчого шляху продовжує перебувати у складі діаспори, писати художні твори та наукові дослідження українською мовою, відносити себе до українців за національною приналежністю.

Ключові слова: національна ідентичність, критична свідомість, модернізм, екзистенціалізм, мова, художня література, літературно-критичний доробок.

Питання національної ідентичності у творчості та науковому доробку митців є актуальним у сучасному літературознавстві. Особлива увага дослідників прикута до творчих та інтелектуальних надбань представників української діаспори, які є активними учасниками світового літературного процесу. Значущим для української культури мистецьким діаспорним угрупованням є Нью-Йоркська група, одним із фундаторів та яскравих представників якої є Б. Рубчак.

Дослідниця феномена Нью-Йоркської групи М. Ревакович звертає увагу на питання ідентичності, ґрунтовно аналізує зразки творчості та факти, пов'язані з діяльністю цього угруповання, але, на нашу думку, не достатньою мірою вдається до аналізу психологічного аспекту актуальної на той час культурно-мистецької ситуації

та її впливу на світогляд митців [9]. В. Моренець розглядає Нью-Йоркську групу з огляду на історичний перебіг світового літературного процесу і наголошуючи на значенні діяльності угруповання для української літератури [6, 7].

Більшість розвідок науковців, які вивчають феномен Нью-Йоркської групи і зокрема творчість Б. Рубчака, присвячена аналізу художніх особливостей творів письменника в контексті діяльності літературного угруповання. Наприклад, О. Бровко про своє дослідження зазначає, що «пропонована розвідка покликана актуалізувати проблеми поцінування прози Б. Рубчака, виявивши особливості філософсько-антропологічних проєкцій тілесності в його оповіданнях» [2]. А. Дрозд досліджує стратегії письма в українській еміграційній поезії, вдаючись до компаративного

аналізу доробку Б. Рубчака та Ю. Тарнавського. А. Понасенко вивчає творчість Б. Рубчака в контексті поетики Нью-Йоркської групи через співвіднесення її з естетичними засадами літературного угруповання. Г. Сjuta вивчає мовотворчість Нью-Йоркської групи в українському поетичному дискурсі, аналізуючи архетипні значення слів-символів у творах її представників. У суміжних напрямках здійснювали дослідження Т. Карабович, І. Котик, І. Лівенко та інші.

Безперечним є той факт, що будь-який вид творчості базується на світоглядних позиціях особистості, які є складниками критичної свідомості. Серед складників критичної свідомості та ознак критичного мислення С. Терно називає усвідомленість, рефлексію та здатність до засвоєння рефлексивної культури [10].

В. Кулик пише: «Якщо ідентичність — це уявлення людини про себе, то національна ідентичність — це уявлення про себе як про члена певної нації» [1, 28], таким чином вводячи ідентичність у коло складників критичної свідомості особистості.

О. Лисенко слушно зазначає, що «тільки зовнішні символи спільноти (географія, господарство, історія) не розкривають повною мірою внутрішній, екзистенційний зміст буття нації» [4]. Він наголошує на необхідності усвідомлення та засвоєння нацією (суспільна свідомість) або окремими її представниками (критична свідомість) рефлексивної культури, подаючи таку дефініцію поняття національної ідентичності як «визнання народом самого себе, знання і повага історії, національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб і т.д.» [4].

Отже, ці праці дають підстави зосередитися на питанні національної ідентичності як складника критичної літературної свідомості. Мета цієї статті — дослідити значення національної ідентичності для критичної свідомості Б. Рубчака. Основними завданнями статті є: визначити чинники формування національної ідентичності Б. Рубчака; дослідити явища національної ідентичності як складника критичної свідомості в літературно-критичному доробку митця; визначити місце національної ідентичності в системі світоглядних координат Б. Рубчака.

У процесі формування людської особистості значну роль відіграють події, пережиті в дитячому віці, та оточення, у контакт з яким перебувала людина. У юнацькому та зрілому віці додаються світоглядні орієнтири та інтерпретація даних крізь призму життєвого досвіду.

Звертаючись до вивчення життєвого та творчого шляху Б. Рубчака, варто звернути увагу на походження професора: родина Рубчаків, за його спогадами, походила з Калуша і мала у своєму

складі багатьох представників тогочасної інтелігенції. Ймовірно, це вплинуло на формування світоглядних позицій і перших культурних орієнтирів майбутнього митця [5].

Важливим є той факт, що на момент від'їзду з України Б. Рубчакові було вісім років. У його інтерв'ю читаємо: «Мій батько помер у Німеччині, і ми з мамою приїхали до Нью-Йорка 1948 року, коли мені тринадцятий минало. Тут ми жили два роки, а тоді переселилися до Чикаго» [5, 48]. Отже, у дитячому і підлітковому віці Б. Рубчак двічі змінював мовно-культурне середовище (у Німеччині перебував у таборі для переміщених осіб, де мав змогу спілкуватися з українцями).

Розвиток мовлення, з точки зору психології, є проявом ступеня розвитку свідомості, а мова — одним із головних націєтворчих компонентів. Потяг до мовленнєвої творчості є доказом високого ступеня розвитку критичної свідомості, оскільки свідчить про функціональність критичного мислення. У 1955 році Б. Рубчак долучається до майбутньої Нью-Йоркської групи письменників, створеної представниками української діаспори, у діяльності якої бере активну участь, зокрема розробляє естетичні засади діяльності мистецького угруповання. Наступного року виходить друком перша збірка його поезій «Камінний сад». В ідейно-естетичних пошуках молодий Б. Рубчак тяжіє до прикладів письменників-модерністів, захоплюється ідеями екзистенціалістів. В одному з інтерв'ю (розмова з Т. Пастухом) Б. Рубчак згадує: «Ми всі тоді захоплювались екзистенціалізмом, зокрема Сартром, бо, либонь, відчували в цій повоєнній філософії спорідненість із нашою власною ситуацією. Я трохи вивчав філософію формально (це був мій "minor" — не знаю, як це називається у вашій системі), читав ще й Гайделгера, Ясперса, Габрієля Марселя, і зокрема, Мерло-Понті, що на його філософії тіла базується моя докторська дисертація. Я також формально вивчав структуралізм, а постструктуралістів перечитував уже «для себе», хоч включав їх у свої власні курси з теорії літератури» [8, 48].

У відомого філософа-теоретика екзистенціалізму М. Бердяєва про національне самоусвідомлення з екзистенціальних позицій читаємо: «Національність є індивідуальним буттям, поза яким неможливе функціонування людства, вона закладена в самих глибинах життя. Людина входить у людство через національну індивідуальність, як національна людина [...] Буття націй не визначається та не обмежується ані расою, ані мовою, ані територією, ані державним суверенітетом, хоча всі ознаки більш чи менш суттєві для національного буття. Найбільш праві ті, хто визначає націю як єдність історичної долі. Свідомість цієї єдності і є національна свідомість» [1]. Ці ж ідеї Б. Рубчак розвивав

у творчості, про що можна прочитати у розвідках уже згаданих дослідників. Так, загострення уваги до обґрунтування феномена міфу та міфотворчості в українській літературі стало втіленням ідей національної ідентичності як складника критичного мислення в літературно-критичному доробку митця. Водночас Б. Рубчак означає вплив оточення на нього: «Я знав особисто майже всіх поетів діаспори в США і Канаді — декого здалеку, декого ближче, а з деким дружив. Мені пощастило в Нью-Йорку бути сусідом Євгена Маланюка, і з ним я зустрічався декілька разів на тиждень. Ми проходжувалися милим містечком Форест Гіллс і розмовляли про поезію. Я дуже любив Вадима Лесича як людину і як поета, і подружив із куди старшим за мене Олегом Зуєвським. Але хто з них на мене впливав, мені сказати важко. Хай про це говорять інші»[5, 50].

Отже, не можна заперечувати вплив спілкування з однодумцями та митцями, які також працювали в царині слова, на формування національної ідентичності Б. Рубчака, оскільки представники діаспори водночас були і носіями української культури, і провідниками у світі мультикультурних контактів. Важливим фактом є те, що, на відміну від учасників літературного процесу тогочасної материкової України, мистецьке життя якої перебувало під контролем СРСР, Б. Рубчак як представник діаспори зміг повною мірою реалізувати ідеї національної ідентичності у свої творах та науково-критичних розвідках, водночас проводячи паралелі з надбаннями

світової культури і не маючи «комплексу меншовартості», який протягом тривалого часу культивувався в Україні внаслідок ідеологічної заангажованості культурно-мистецького життя в СРСР.

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можемо констатувати наступне:

1. Визначено, що чинниками, які спричинили формування національної ідентичності у критичній свідомості Б. Рубчака стали: родинне походження, об'єктивне розуміння історичних подій, зміна мовно-культурного середовища, вплив мистецьких засад модернізму та філософських ідей екзистенціалізму, спілкування з однодумцями, представниками української діаспори, та наявність міжкультурних контактів.

2. Встановлено, що вияви національної ідентичності як складника критичної свідомості в літературно-критичному доробку митця являють собою підвищену увагу до типово українських архетипних образів, феномена міфу та міфотворчості.

3. Встановлено, що національна ідентичність в екзистенціальному розумінні займає чільне місце в системі світоглядних координат Б. Рубчака через його приналежність до представників української діаспори та усвідомлення себе українцем.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні інших аспектів критичної свідомості Б. Рубчака, їх впливу на його художні та критичні надбання. Отримані результати стануть у нагоді при створенні цілісного портрету митця та комплексному вивченні його доробку.

ДЖЕРЕЛА

1. Бердяев Н.А. Падение священного русского царства. Публицистика 1914–1922 гг. / А.Н. Бердяев. — М. : Астрель, 2007. — 1179 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://predanie.ru/lib/book/read/69716/>
2. Бровко О.О. Феноменология тіла в прозі Богдана Рубчака / О.О. Бровко // *Ukrainśka humanistyka i słowiańskie paralele. Obraz ciała v humanistyce. „Problemy współczesnej humanistyki”*. — (Tom II). — Wydaw. Athenae Gedanenses, Gdańsk ; Kijów, 2015. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://elibrary.kubg.edu.ua/11489/1/O_Brovko_FTUPBR_GI.pdf
3. Кулик В.М. Світова мережа й національна ідентичність / В.М. Кулик // *Критика*. — 2011. — № 11–12 (169–170) — С. 28–33.
4. Лисенко О.М. Проблема національної ідентичності: педагогічний, соціологічний, філософський аналіз / О.М. Лисенко / [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.google.com/url?url=http://naukajournal.org/index>
5. Махно В.І. Богдан Рубчак: «Життя цікаве своїм різноманіттям і ролями» / В.І. Махно // *Український журнал*. — 2009. — № 3. — С. 43–50.
6. Моренець В.П. Нью-Йоркська група : інтродукція до нових полемік на давні теми (уривок з авторської монографії) / В.П. Моренець // *Magisterium publications*. — 2007. — Вип. 29. — С. 43–53.
7. Моренець В.П. Оксиморон : літературознавчі статті, дослідження, есеї / В.П. Моренець. — К. : АграрМедіаГруп, 2010. — 528 с.
8. Пастух Т.В. Богдан Рубчак : Янус не роздвоєний — він просто бачить удвічі більше / Тарас Пастух // *ЛітАкцент*. — 2008. — 2 вересня — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://litakcent.com/2008/09/02/yanus-ne-rozdvoenyuy-vin-prosto-bachyt-udvichi-bilshhe/>

9. Ревакович М. *Persona non grata*. Нариси про Нью-Йоркську групу, модернізм та ідентичність / М. Ревакович. — К. : Критика, 2012. — 336 с.
10. Терно С.О. Наукові підходи до розвитку критичного мислення в зарубіжній педагогіці / С.О. Терно // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). — Бердянськ : БДПУ, 2011. — № 2. — С. 252–260.

Мархоцкая Анастасия Викторовна

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ КРИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ БОГДАНА РУБЧАКА

В статье автор, опираясь на биографические данные и результаты ученых, исследует процесс формирования национальной идентичности как составляющей критического сознания Богдана Рубчака. Выявлены факторы формирования национальной идентичности Богдана Рубчака, среди которых автор называет семейное происхождение, объективное понимание исторических процессов, смену языкового и культурного окружения, влияние эстетических принципов модернизма и философских идей экзистенциализма, общение с единомышленниками среди представителей украинской диаспоры и наличие межкультурных контактов.

Автор акцентирует внимание на том, что в литературно-критическом наследии Богдана Рубчака превагирует повышенное внимание к типично украинским архетипным образам, феномену мифа и мифотворчества.

В системе мировоззренческих координат поэта автор определяет особое место идее национальной идентичности, принимая во внимание тот факт, что Богдан Рубчак покинул Украину в восьмилетнем возрасте, но на протяжении всего жизненного и творческого пути продолжает пребывать в составе диаспоры, писать художественные произведения и научные труды на украинском языке, относить себя к украинцам по национальной принадлежности.

Ключевые слова: национальная идентичность, критическое сознание, модернизм, экзистенциализм, литературно-критическое наследие.

Anastasiia Viktorivna Markhotska

NATIONAL IDENTITY AS A PART OF BOGDAN RUBCHAK'S CRITICAL THINKING

In the article, the author explores the process of formation of national identity as a part of Bogdan Rubchak's critical thinking, based on the biographical data and the results of scholars. The factors of national identity of Bogdan Rubchak have been revealed, among which the author refers to the family background, objective understanding of historical processes, change of linguistic and cultural environment, impact on the aesthetic principles of modernism and philosophical ideas of existentialism, communication with the like-minded among the representatives of the Ukrainian diaspora and the presence of cross-cultural contacts.

The author focuses attention on the fact that typically Ukrainian archetypical images, myth phenomenon and formation of myths are prevail in increased attention in the literary-critical legacy of Bogdan Rubchak.

The author defines the special place for the idea of national identity in the poet's world view coordinate system, taking into account the fact, that Bogdan Rubchak left Ukraine at the age of eight, but throughout the entire life and career he continues to remain a part of the diaspora, writes pieces of art in the Ukrainian language, refers himself to the Ukrainians by nationality.

Key words: national identity, critical thinking, modernism, existentialism, literary-critical legacy.